

<http://economics.unian.ua/finance/1040698-ukrajina-i-yaponiya-pidpisali-ugodu-pro-zahist-investitsiy.html>.

59. Огляд інвестиційного співробітництва між Україною та Японією [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України – Режим доступу до ресурсу: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/analiz_inv_spivirobnictva/jap/7330.html.

Чепіженко В. В.

УДК 94(410.1/.3):323.27“1399”

РІЧАРД II ТА ЗУСТРІЧ В КОНВІ : САКРАЛЬНИЙ ОБРАЗ МОНАРХА ТА ПРОБЛЕМА ЗРАДИ КОРОЛЯ

Стаття є спробою історичного аналізу середньовічного концепту зради. Розвідка проводилася в контексті дослідження ланкастеріанського перевороту 1399 року. В центрі дослідження – зустріч англійського короля Річарда II з посланцями Генрі Болінброкера в замку Конві. Автор зосереджує увагу на оцінці середньовічними хроністами дії графа Нортумберленда. Особливий акцент зроблено на звинуваченні графа в зраді монарха та сакральній величі останнього.

Ключові слова: зрада, Річард II, ланкастеріанський переворот, граф Нортумберленд, Конві, Англія, XIV ст., сакральність

Топоси «вірності» та «зради» займають вагоме місце в культурі феодальної Європи. В епосі та *chanson de geste*, лицарських романах та куртуазній літературі оспівуються вірність рицарів. Серед дванадцяти основних чеснот рицаря середньовічні автори називають віру, вірність, честь, щедрість, доблесть, куртуазність тощо [2, с. 285]. В поемі XII – XIII ст. «Орден рицарів» перераховані чотири заповіді, яким має слідувати справжній рицар: він не повинен миритися з несправедливим судом чи хоч якось бути пов'язаним зі зрадою; він повинен виказувати повагу до жінок та завжди бути готовим прийти їм на допомогу; повинен, по можливості, щодня ходити на месо та по п'ятницям триматися посту в пам'ять про Страсті Господні [2, с. 18].

Поет та філософ початку XIV ст. Раймонд Луллій в своїй «Книзі про рицарський орден» пише: «Обязанностью рыцаря является поддержка и защита его природного господина» [5, с. 85], і далі: «Рыцарь должен преследовать изменников... рыцарь, являющийся изменником ... должен ... самого себя убить» [5, с. 92-93].

Герой жести «Рауль де Камбре» Берн'є, залучений до конфлікту між сеньйором та власною родиною, не дивлячись на всі несправедливості, котрі чиняться його рідним, заявляє: «Мой сеньор Рауль хуже Иуды, но он мой сеньор. Он дарит мне лошадей и одежду, оружие и дорогие шелковые ткани из Багдада. Я не изменю ему за все сокровища Дамаска, даже если все скажут: «Бернье, ты вправе ему изменить» [4, с. 435].

Зрада в період середньовіччя приймає різні форми. Це могла бути приватна справа, що мала відношення до членів однієї родини (подружня зрада), і зрада васала сеньйору, і зрада короля, яка (у Франції, наприклад) до кінця XV ст. трансформувалася у зраду всієї країни. Зрадою люди середньовіччя називали також порушення клятви, даної ворогу в умовах полону, поведінку слуги-злодія в будинку господаря, надання неправдивих свідчень в суді по справі друга. Навіть вбивство, винним в якому видавалася свійська тварина, зачасту розглядалося як зрада, скоєна ним по відношенню до власника [9, с. 98].

Проблема зради, особливо середньовічної, в останній час стає популярною темою дослідження. В 2012 році редакція альманаху «Одіссей» запросила істориків – спеціалістів з різних періодів та регіонів – обговорити історію уявлень, пов'язаних з порушенням формальних та неформальних уз вірності, як по відношенню до людей, так і до інститутів чи то ідей. В цей перелік увійшли такі поняття, як «зрада», «віровідступництво», «дезертирство», «віроломство», «клятвовідступництво», «подружня невірність» [6]. В тому ж таки 2012 році побачила світ окрема збірка «Предательство: опыт исторического анализа», в якій було наведено зокрема доволі широкий перелік історіографії з даної проблеми в її різних просторово-часових проявах [8, с. 6-7].

В західноєвропейській науці в останній час інтерес до проблеми зради в середньовічній Європі є також доволі потужним.

11-13 червня 2008 року в Університеті Жана Мулена Ліон III, за підтримки Центра середньовічної історії, пройшов симпозіум «Зрада в середні віки», за результатами роботи якого було видано збірку матеріалів конференції [20]. Координатором конференції була Майте Бйоре, професор Університету Жана Мулена Ліон III, наукові інтереси якої пов'язані в останній час з проблемами боротьби за владу та поняттям «політичного мучеництва» [19].

Дана розвідка не претендує на узагальнюючий характер відносно топосу «зради» в середньовічному англійському суспільстві, а скоріше присвячена окремому випадку, казусу, що знайшов своє найбільш повне відображення у двох французьких джерелах, які доволі детально змальовують обставини ланкастеріанського перевороту 1399 року. Мета нашого дослідження – мікроісторичний аналіз казусу в Конві в контексті середньовічних уявлень про зраду. Основні джерела, до яких ми звертаємося, - два французькі тексти початку XV ст.

Автор першого, що носить назву «Римована історія Річарда II, чи Взяття в полон та смерть короля Річарда» [27], Жан Кретон – французький рицар з Бургундії, який в 1399 році прибув до Англії, вступив на службу до графа Солсбері та супроводжував короля під час його ірландської експедиції та подальших поневірянь в Англії. Кретон повернувся до Франції незадовго до повалення Річарда, продовжив служити герцогу Бургундському та помер в 1420 р. За словами самого Кретона, після падіння Річарда граф Солсбері попросив його написати історію «про ті трагічні події». Наприкінці 1401 р. чи на початку 1402 р. Кретон в складених французькою мовою віршах (хроніка витримана в традиціях рицарського роману) розповів про побачене ним, доповнивши викладку інформацією про позбавлення короля влади та повернення королеви Ізабелли до Франції [1, с. 480].

Імовірно автор другого тексту – «Хроніка зради та смерті Річарда II, короля Англійського» [16] – також походив з Бургундії і був пов'язаний з герцогом Екзетером, братом короля. Його твір написаний до 1412 року з позиції прихильника поваленого Річарда. Більша частина тексту зіставлена на основі особис-

тих вражень та спостережень невідомого автора. Хроніка, що охоплює період 1397-1400 років, збереглася в чотирьох версіях різного обсягу. Можливо, що першою була найкоротша версія, а наступні зазнали редакції та були розширені завдяки матеріалам, запозиченим у Жана Кретона [1, с. 504-505].

Питанню повалення Річарда та його зреченню відведено певне місце в біографічних дослідженнях, присвячених особі цього монарха [22; 23]. Зустріч в Конві трактується як поворотний момент в розгортанні ланкастеріанського перевороту. В нещодавній роботі «Три армії в Британії» Дуглас Біггс [11] досить детально зупиняється на фактологічному змісті цієї події. Проте в контексті історії зради дана проблема дослідниками не розглядалася.

Зустрічі в Конві, яка є предметом дослідження, передувала низка певних історичних подій, пов'язаних з постаттю англійського короля Річарда II Плантагенета.

Останній представник прямої лінії Плантагенетів, Річард II, знаходився на англійському троні понад двадцять років (з 1377 по 1399 рік). Його історія зазвичай наводиться як класичний приклад справедливої втрати корони, зумовленої власною нездарністю монарха та його безглуздою жагою до тиранії. П'єса В. Шекспіра широко використовується істориками як оригінальна історія деспота, котрий заслуговує на свою долю, і котрого рятує від нашого презирства лише пафосне зречення та хоробрість, з якою він приймає свою смерть.

За своє доволі довге правління англійський монарх зіштовхнувся з селянським повстанням, баронською опозицією та протистояннями власній політиці в парламенті. Зійшовши на трон в малолітньому віці, він довгий час перебував під опікою Ради, а згодом фактично був усунутий від трону лордами-апелянтами. Лише 1389 роком можна датувати початок самостійного царювання Річарда II. Десятиліття свого життя він поклав на конструювання нового статусу англійського монарха, створення образу богообраного правителя. В 1397–1398 рр. Річард II жорстко розправився з колишніми зрадниками, стративши, вбивши та заславши провідних лордів-апелянтів. Серед постраждалих був і

кузен монарха – Генрі Болінгброк, герцог Герефорд. Тим більше, що коли 3 лютого 1399 р. помер Джон Гонт, герцог Ланкастер, батько вигнанця, король конфіскував всі його землі на користь корони, позбавивши тим самим Герефорда спадку.

Проте коли здавалося, що вся повнота влади знаходилася в його руках, наприкінці травня 1399 р. король відбув у черговий ірландський похід [27, р. 14-45].

Далі події розгорталися з блискавичною швидкістю. 4 липня Генрі Болінгброк, який на той час на законних підставах вважав себе герцогом Ланкастерським, висадився на англійському узбережжі [24, р. 307-308; 28, р. 126]. 16 липня в Донкастері до нього приєднуються граф Нортумберленд з сином, граф Вестморленд та лорд Віллоубі [15, р. 134]. 27 липня на бік Ланкастера переходять урядові війська на чолі з герцогом Йоркським [28, р. 127]. Наступного дня Болінгброк увійшов до Брістолю, де стратив представників найближчого оточення короля – графа Уїлтшира, Генрі Гріна та Джона Буші [15, р. 134-135; 24, р. 308; 28, р. 128].

Річард II повертається до Англії 22 липня та, дізнавшись про зраду Йорка та його війська, неспроможний зібрати валійське ополчення [15, р. 137], в супроводі п'ятнадцяти «друзів» переходується в Конві [15, р. 138; 24, р. 308]. Там 12 серпня відбулася його зустріч з графом Нортумберлендом та, можливо, архієпископом Ерунделом, а 19 серпня в Флінті король був заарештований. Монарх на схудлій шкапі був доставлений до Лондону, де його помістили в Тауер. 29 вересня від Річарда було отримане зречення, а вже наступного дня Болінгброк був проголошений королем Англії [24, р. 311-312].

Офіційна версія того, що відбулося в Лондонському Тауері та Вестмінстерському абатстві між 29 вересня і 1 жовтня 1399 р., відображена в так званому «Протоколі і процесі зречення короля Річарда II»: «Король... в Конві в Північному Уельсі, перебуваючи тоді ще на волі, обіцяв лорду Томасу, архієпископу Кентерберійському та ... графу Нортумберленду, що він готовий зректися корон Англії, Франції та власної королівської величі з

огляду на його власні недієздатність та неспроможність, які він визнає... [Окрім того в Тауері], король з легкістю підтвердив [клятву в Конві] та пообіцяв виконати її» [25, р. 169-170].

Цей текст був покликаний виправдати узурпацію: поміркована розповідь про добровільне зречення монарха в Конві та те, з якою легкістю він сприймає свою долю в Тауері, настільки суперечать свідченням інших джерел, що достовірність «The Record and Process» викликає сумніви. На нашу думку, «Протокол ...» був використаний майбутнім королем Генрі IV як спосіб легітимації власного приходу до влади [10].

Розглянемо детально зустріч в Конві та її ключове значення в падінні Річарда. Лише один з відомих нам хроністів, Томас Волсінгем, монах Сент-Олбанського монастиря, свідчить на користь офіційної ланкастеріанської версії: «[Король] повідомив їм [Кентербері та Нортумберленду], що готовий зректися королівства, якщо йому нададуть кошти на існування, гідне його положення, та збережуть життя вісьмом особам, імена яких він назве. Коли ці умови були виконані і підтверджені, король приїхав в замок Флінт, де зустрівся з герцогом Ланкастером» [24, р. 308-309]. Проте Волсінгем, як і інші монастирські літописці, не був очевидцем даних подій і, скоріше за все, сам спирався на «The Record and Process».

Інші хроністи змальовують кардинально протилежну картину. Так, монах із Евшему, прихильник Болінброка, наводить наступний діалог між герцогом та королем: «Мій вельмишановний лорд і король, – звертається герцог до Річарда, – причина мого візиту до вас – це збереження вашої гідності та виправлення з вашого королівського дозволу, мого життя, повернення моїх земель та мого спадку». На що король відповів: «Мій любий кузен, я цілковито готовий надати вам те, за чим ви прибули. Ви можете повернути все, що вам належить та зайняти своє місце без будь-яких перешкод» [28, р. 130]. Анонімні хроністи з цистерціанських абатств Делакре та Воллі одноголосні: «Архієпископ Кентерберійський та граф Нортумберленд ... обіцяли та принесли в цьому клятву на Тілі Господнім, що королю Річарду буде дозволено

зберегти королівську владу та суверенітет» [17, р. 155], – пише перший. «Король Річард, з огляду на завіряння Томаса Ерундела та графа Нортумберленда в його особистій безпеці, прибув до Честера вести переговори, де й був схоплений, не дивлячись на принесені клятви, герцогом Герефордом, після чого поміщений під варту в Тауер до того часу, поки він не зрікся корони» [14, р. 156], – підтверджує його думку анонім з Воллі.

Найбільш цінними в цьому контексті є свідчення очевидців, імовірно присутніх при зустрічі в Конві. Адам Аск, що перебував на той час в ланкастеріанському війську та був наближеним до архієпископа Кентерберійського, залишив наступні свідчення: «Напередодні Успіння Пресвятої Богородиці (14 серпня) мій лорд Кентербері та граф Нортумберленд відвідали короля в замку Конві, щоб говорити з ним від імені герцога; і король, за умови збереження його гідності, погодився здатися на милість герцогу в замку Флінт» [15, р. 138].

Найбільш детально всі подробиці, пов'язані з зустріччю в Конві, описує Жан Кретон. За його свідченнями, Генрі Персі, граф Нортумберленд, був відправлений Генрі Болінгброком на зустріч з Річардом II, щоб, за доволі хитрим планом архієпископа Кентерберійського, виманити короля з замку Конві, де останній переховувався вже декілька днів [27, р. 125].

Персі одним з перших підтримав герцога Ланкастера в його претензіях на повернення спадку, а згодом і на англійський трон. Особа з доволі славним минулим, учасник Столітньої війни, Генрі Персі в 1377 році, на коронації Річарда, отримав титули графа Нортумберленда та лорда-маршала Англії. Доволі довгий час він входив до кола довірених осіб монарха та займався вирішенням проблем на шотландському кордоні. Проте після 1397 року в його відносинах з монархом намітилася певна конфронтація. Граф Нортумберленд з насторогою віднісся до піднесення аристократичного роду Невіллів, представник якого отримав титул графа Вестморленда, що кинуло виклик одноосібному пануванню Персі в шотландській марці. А коли в 1399 році король наказав йому з'явитися до двору, Персі відмовився і був звинувачений у

зраді. Побоюючись королівської помсти, граф втік до Шотландії [13, р. 612], і лише після сходження на англійський берег Болінгброка сам повернувся до країни.

На відміну від інших джерел, «Римована історія» не називає архієпископа Ерундела в числі посланців до Річарда II. За свідченнями Кретона, граф Нортумберленд з'явився, на вимогу самого короля, один. Зустріч монарха з графом знайшла відображення в мініатюрах, якими багато оздоблений рукопис хроніки Harley MS 1319, що зберігається в Британській бібліотеці [12]. Так, на мініатюрі на сторінці 37v ми бачимо дійсно одного графа Нортумберленда, який представ перед королем (Річард зображений доволі виснаженим та одягненим в чернечу сутану), що стоїть в оточенні шести осіб. Як відомо з монархом в Конві перебували на той час граф Солсбері, єпископ Карлайл, сер Стівен Скруп, сер Ферребі, Джаніко д'Артас та син графині Солсбері [16, р. 47]. Можливо, що на мініатюрі зображено й самого Кретона.

Граф Нортумберленд повідомив королю: «Сір, герцог Генрі послав мене сюди, щоб нарешті укласти між вами угоду, яка б засвідчила вашу дружбу. З вашого дозволу, правителю, якщо ви мене вислухаєте, я оголошу послання, не приховуючи жодної істини. Якщо для вас важливі справедливість та правда, то ви покараєте тих, чії імена я вам назву, і зробите це до певного дня в цілях правосуддя на засіданні парламенту, який ви разом [з Генрі] законно зберете в Вестмінстері, де також поновите герцога на посаді головного англійського судді, яку займав його батько та всі предки протягом сотні років» [27, р. 133-134].

Граф перераховує винних, на його думку, в тому, що Болінгброк був позбавлений батьківського спадку. Серед них герцоги Екзетер та Суррей, брат та племінник короля, граф Солсбері, єпископ Карлайл, а також духівник монарха Річард Моделейн [27, р. 134]. І далі, що цікаво, Персі провадить: «Він [Генрі] не хоче нічого, крім власної землі та того, що йому належить; він не бажає нічого вашого, адже ви – його безпосередній і законний король; і він дійсно жалкує через ту шкоду, що він заподіяв вам. Скоїв він це все через злі намовляння ворога, що ніколи не спить, але за-

вжди чатує, щоб спокусити людство. Саме він нашіптував йому все, що він робив. Заради того, хто страждав за нас на хресті, чи не могли б ви бути милостивим по відношенню до мого повелителя, який перебуває в скорботі та стражданнях. Він стане перед вами на коліна і буде просити милосердя. Ви повинні зустрітися в Лондоні як набожні та мирні лорди, а якщо ви не забажаєте цієї зустрічі, то ніхто не може вас примусити. Будьте певні, за це все я дам клятву на тілі нашого Господа, освяченому рукою священника. Герцог Генрі виконає все сказане вище, адже він сам приніс мені в цьому клятву на причасті, коли ми з ним бачилися востаннє» [27, р. 135-137].

Той, хто приносить клятву, вступає у відносини з самим Богом, порушення клятви – один з найстрашніших злочинів та гріхів. Проте граф Нортумберленд, відповідно до хроніки Жана Кретона, з легкістю вдається до брехні та клятвовідступлення: «... граф без подальших роздумів приніс клятву на тілі нашого Господа. На жаль, його кров напевно застигла від холоду, адже приносячи клятву, він знав, що герцог не дотримається даного слова» [27, р. 141-142]. Він не лише зраджує свого сеньйора та сюзерена, він зраджує Бога та уподібнюється згаданому ним самим Ворогу роду людського – Дияволу.

Декілька років потому Персі самі піднімуть повстання проти Генрі IV, а через тридцять років Джон Гардінг складе хроніку роду Персі, де зробить спробу виправдати вчинок графа Нортумберленда в Конві. За свідченнями хроніста, ще в Донкастері Болінброк приніс клятву, що не збирається виступати проти легітимного монарха, та прибув до Англії лише з метою повернути власний спадок [18, р. 192-193]. Таким чином, у версії подій, викладеній літописцем дому Персі, єдиним клятвовідступником та зрадником виступає сам Генрі Болінброк. Граф Нортумберленд, приносячи клятву в Конві, не знав про зраду Болінброка.

Цей погляд на події є доволі сумнівним. Імовірно Персі фальсифікували свідчення власної хроніки, намагаючись виправдати свою підтримку узурпатора. Але важливо те, що навіть через тридцять років, коли не було в живих вже ні самих

учасників подій, ні навіть їх дітей, пляма клятвовідступництва та зради все ще лежала на домі Персі, не дивлячись навіть на те, що при владі знаходилась приведена саме ними на трон династія.

Сам Жан Кретон розрізняє зраду за потребою та зраду навмисну. Так, в його уявленні Нортумберленд - клятвовідступник та зрадник. Проте й король Річард замислював зрадити Нортумберленда. Монарх, радячись зі своїм оточенням, вирішив постати на умови, запропоновані графом, а потім, за ліпших обставин, помститися йому [27, р. 137-140], як він вже раніше вчинив по відношенню до лордів-апелянтів.

Втім для короля, на думку Кретона, його злочин не був настільки тяжким: «необхідність не знає законів» [27, р. 143], тим більше, що він не давав клятви та не укладав угоди, як то зробив граф Нортумберленд.

Таким чином, для французького автора Нортумберленд постає головним злочинцем в даній «трагедії». Він зраджує довіру Річарда та приносить неправдиву клятву, зраджуючи тим самим Бога.

Другий хроніст-бургундець загалом передає ту саму канву подій, трохи доповнюючи її різними елементами. Зокрема граф Нортумберленд більш чітко асоціюється в «Хроніці *зради та смерті Річарда II Англійського*» (курсив авт.) саме зі зрадником. «Після чого прийшов вказаний граф, якого можна порівняти лише з Юдою та Ганелоном, так як він приніс неправдиву клятву на тілі нашого Господа за кожне сказане ним слово» [16, р. 49], – описує автор події, що передували самій клятві.

Ім'я Юди стало позивним для позначення зради. Згідно з біблійною легендою, за зраду Юді заплатили 30 срібляників, котрі також зачасту використовуються як символ нагороди зрадника. «Поцілуй Юди» став ідіомою, яка позначає найвищу ступінь підступності.

Хоча Кретон, на відміну від свого «співвітчизника», ніде на пряму не іменує Нортумберленда Юдою, проте це порівняння також запрошується, особливо якщо придивитися до мініатюри на сторінці 41v, де граф на колінах приносить клятву, поклавши руки на вітвар, де знаходиться святе причастя, освячене єпископом Карлайлом. На поясі Генрі Персі гаманець – символ Юдиної зради [12].

«Ганелон, якого діло – зрада...» – персонаж французького епосу, прийомний батько Роланда, зрадник, з вини якого французький ар'єргард загинув в Ронсевальській ущелині. За свій підступ він отримує значну винагороду золотом, проте кінець його, як і в Юди, не радісний: «Ганелона люта смерть спіткала..., як кожний зрадник, Ганелон вмирає. Нехай він зради більш не похваляє!» [7]. Звернемо увагу, що Кретон також кидає ледь помітне зауваження по відношенню до Персі: «в подальшому він прийде до ганебної смерті» [27, р. 143], як і будь який зрадник.

Таким чином, на нашу думку, в образі графа Нортумберленда обидва французькі хроністи уособлюють середньовічні топоси «зрадника» та «клятвовідступника». Звернемо увагу на те, що Персі у обох хроністів доволі чітко асоціюється з Юдою, який зрадив Христа. Сакральний образ монарха, створений Річардом за життя, продовжує жити і після його смерті в французьких хроніках.

Ми дозволимо собі висунути гіпотезу, згідно з якою обидві хроніки, написані на замовлення чи то при покровительстві близьких до Річарда людей, могли слугувати певним знаряддям політичної пропаганди, що мала підняти французьких рицарів на боротьбу за поваленого монарха проти його васалів-зрадників.

Образ Річарда, створений обома хроністами, доволі добре асоціюється з образом Христа-Спасителя, уособленням якого вбачав себе сам англійський монарх.

В правління Річарда відбулося одне дійство, в якому монарх дійсно позиціонував себе як Христа. Мається на увазі акламаційний в'їзд короля до Лондону в 1392 році.

Конфлікт між монархом та Лондоном відбувся на початку того ж року та призвів до перенесення двору, королівської адміністрації та судів до Йорку [24, р. 286-288]. Ця ж процесія стала повторною акламацією, новим визнанням з боку лондонців та встановленням нових зв'язків монарха з жителями столиці. Саме тому процесія 1392 р. мала перевершити коронаційну і носила особливий характер. Основне джерело, яке описує подію, – латинська поема Річарда з Мейдстона, можливого очевидця, вже своєю назвою – «Про згоду між королем Річардом II та громадянами Лондону» – підкреслює її мотиви [21].

Єдина ідея цього дійства – оновлення й очищення міста та водночас позиціонування Річарда II як божественного монарха. Лондон втілює в собі Новий Єрусалим, а Річард – Христа, Спасителя. В четвертій сцені, яка розігралася перед монаршим кортежем, ніби сам Іоанн Хреститель промовляє «Се Агнець та Господь!». В цій сцені Річард отримує епіфанію, стає Христом Євангелії, добрим та всепрощаючим Вчителем, а не грізним Судією [3, с. 303-304].

Найбільш повне втілення сакральної величі монарха, образу короля-миротворця і в той же час короля-хрестоносця, короля, що уклав містичний шлюб з власною країною та отримав Господню санкцію на своє правління, імператора на Землі, якому відкрито шлях до Царства Небесного, на нашу думку, було віднайдено в Вілтонському диптисі, який став головним проявом візуалізації влади монарха. Не вдаючись детально до аналізу символіки диптиха, відзначимо цікавий жест присутній на полотні. Діва Марія тримає немовля за ніжку, ніби говорячи Річарду, що він має піти по стопам Христа [25].

Земний шлях Річарда завершується, як і земний шлях Христа – зрадою. На мініатюрах рукопису Harley MS 1319 Річард дійсно постає в образі Ісуса – смиренного, виснаженого, готового прийняти свою долю заради спокутування гріхів людства. А що далі? Далі воскресіння... І дійсно, в той час, коли обидва хроністи писали свої твори, в Англії все більших обертів набирали чутки про те, що король живий. В Стерлінзі з'явився якийсь чоловік, який видавав себе за померлого короля. За підтримки герцога Олбані він складав різноманітні інтриги проти англійських Ланкастерів, підтримував повстання Персі та рух лоллардів і помер в 1419 р. Генрі V тоді як ще в 1413 р. провів урочисте перепоховання Річарда в Вестмінстері, щоб відкинути усі чутки про нібито живого монарха.

Отже, в статті було зроблено лише початковий нарис історії зради в контексті сакралізації образу монарха на матеріалі двох французьких хронік, що детально описують випадок в Конві. Зрада монарха в уяві хроністів кінця XIV ст. поєднується з

клятвовідступництвом. При цьому важливо, що акцент на даній події роблять лише французькі автори, для яких вагому роль відігравали рицарські ідеали. Монарх постає в образі сакрального, богообраного правителя, зрада якого асоціюється з злочином проти Бога.

Чепиженко В. В.

РИЧАРД II И ВСТРЕЧА В КОНВИ: САКРАЛЬНЫЙ ОБРАЗ МОНАРХА И ПРОБЛЕМА ПРЕДАТЕЛЬСТВА КОРОЛЯ

Статья является попыткой исторического анализа средневекового концепта предательства. Исследование проводилось в контексте изучения ланкастерианского переворота 1399 года. В центре внимания автора встреча Ричарда II с графом Нортумберлендом в замке Конви. Особый акцент сделан на обвинении графа в предательстве короля и на сакральном величии последнего.

***Ключевые слова:** предательство, Ричард II, ланкастерианский переворот, Генри Перси 1-й граф Нортумберленд, Конви, Англия, XIV в., сакральное*

Chepizhenko V.

RICHARD II AND THE MEETING OF CONWAY CASTLE: KING'S SACRAL IMAGE AND TREASON AGAINST THE SOVEREIGN

The article deals with the casus, which took place in Conway castle in August 1399. The article is an attempt of historical analysis of the medieval concept of treason. The study was conducted in the context of the research of the Lancastrian revolution of 1399. The author focuses on Richard II meeting with the Earl of Northumberland in Conway castle. The image of Henry Percy, 1st Earl of Northumberland as traitor

tor and oath-breaker is in the center of the study. Special emphasis is placed on the earl's indictment of treason and monarch's sacred majesty. The key issue is problem of treason in medieval England in the context of the king's sacral image formation.

Political and cultural ideals, some problems of medieval mentality are observed on basis of studying a number of chronicles and literary works. The main sources are « Histoire rimée de Richard II » by Jean Creton and « Chronique de la träsön et mort de Richart deux roy Dengleterre ». Visual sources are the Wilton Diptych and miniatures of British Library Harley MS 1319. Resorting methods of comparative History, microhistory and historical reconstruction are employed.

Key words: *treason, Richard II, England, 14th century, Lancastrian revolution of 1399, Conway Castle, Henry Percy, 1st Earl of Northumberland, sacral*

Список використаної літератури та джерел

1. Калмыкова Е. В. Образы войны в исторических представлениях англичан позднего Средневековья. М.: Квадрига, 2010. 664 с.
2. Кин М. Рыцарство / Пер. с англ. И. А. Тогоевой. М.: Научный мир, 2000. 520 с.
3. Ковалев В. А. Истина мифа власти: континуитет и дисконтинуитет в аккламационных процессиях английских монархов конца XIV – начала XVII века // Королевский двор в Англии XV – XVII веков / Труды исторического факультета СПбГУ. Т.7. СПб., 2011. С. 295-365.
4. Лучицкая С. И. Рыцарство // Словарь средневековой культуры / Под ред. А. Я. Гуревича. М.: РОССПЭН, 2003. С. 431-437.
5. Льюль Р. Книга о рыцарском ордене // Льюль Р. Книга о любящем и возлюбленном. Книга о рыцарском ордене. Книга о животных. Песнь Рамона / Подг. В. Е. Багно. СПб.: Наука, 2003. С. 71-132.

6. Одиссей: человек в истории. 2012: Предательство: опыт исторического анализа / гл. ред. А.О. Чубарьян; сост. С. И. Лучицкая. М.: Наука, 2012. 518 с.
7. Пісня про Роланда/Пер. з старофранцузької В. Пащенко, Н. Пащенко. К.: Либідь, 2003. URL: http://www.ae-lib.org.ua/texts/_la_chanson_de_roland__ua.htm#06 (дата звернення: 30.10.2016)
8. Предательство: опыт исторического анализа. Сборник статей / Отв. ред. К. А. Левинсон. М.: ИВИ РАН, 2012. 287 с
9. Тогоева О. И. Рыжий левша: тема предательства Иуды в средневековом правовом дискурсе // Одиссей: человек в истории. 2012: Предательство: опыт исторического анализа / гл. ред. А.О. Чубарьян; сост. С.И. Лучицкая. М.: Наука, 2012. С. 98 – 112.
10. Чепіженко В. Ланкастеріанський переворот 1399 р.: спроби легітимації // Матеріали 71-ї звітної студентської наукової конференції ОНУ імені І. І. Мечникова. Секція: історичні науки. Одеса, 2015. – С. 96 – 99.
11. Biggs D. Three Armies in Britain. The Irish Campaign of Richard II and the Usurpation of Henry IV, 1397 – 1399. Leiden-Boston: Brill, 2006. 295 p.
12. British Library Harley MS 1319 (Jean Creton, Histoire rimée de Richard II (La Prinse et mort du roy Richart). URL : http://www.bl.uk/manuscripts/FullDisplay.aspx?ref=Harley_MS_1319 (останнє звернення: 30.10.2016)
13. Chronicles of England, France, Spain, and the adjoining countries, from the letter part of the reign of Edward II to the coronation of Henry IV, by sir John Froissart/ Translated from the French by Thomas Johnes. New York: S.W. Green's Son Publisher, 1882. 634 p.
14. Chronicle of Whalley abbey // Chronicles of the revolution 1397 – 1400. The reign of Richard II / Translated and edited by Chris Given-Wilson. Manchester and New York: Manchester University Press, 1993. P. 156.

15. *Chronicon Adae de Usk (1377-1404)* / Edited with a translation and notes by E.M. Thompson. London, 1876. 244 p.
16. *Chronicque de la traïson et mort de Richart Deux roy Denleterre* / Par Benjamin Williams. London, 1846. P. 1 – 105.
17. *Dieulacres Chronicle // Chronicles of the revolution 1397 – 1400. The reign of Richard II* / Translated and edited by Chris Given-Wilson. Manchester and New York: Manchester University Press, 1993. P. 153-155.
18. *Hardyng's Chronicle // Chronicles of the revolution 1397 – 1400. The reign of Richard II* / Translated and edited by Chris Given-Wilson. Manchester and New York: Manchester University Press, 1993. P. 192-197.
19. Le colloque «La trahison au Moyen-Âge» s'est déroulé les 11, 12 et 13 juin 2008. Rapport établi par Maïté Billoré. URL: <http://www.univ-lyon3.fr/la-trahison-au-moyen-age-231928.kjsp?RH=INS-RECH-cr0708> (дата звернення: 29.10.2016)
20. *La Trahison au Moyen Âge, de la monstrosité au crime politique (Ve-XVe siècle)* / Maïté Billoré et Myriam Soria, dirs. Presses universitaires de Rennes, 2010. 397 p.
21. *Richardi Maydiston de Concordia inter regem Richardi II et civitatem London* // Political poems and songs relating to English History, composed during the Period from the Accession of Edward III to that of Richard III / Ed. by T. Wright: In 2 vols. London: Longman, 1859. Vol. 1. P. 282-300.
22. Steel A. *Richard II*. Cambridge University Press, 1941. 320 p.
23. Saul N. *Richard II*. Yale University Press, 1997. 514 p.
24. *The Chronica Maiora of Thomas Walsingham, 1376 – 1422* / translated by D. Preest; with annotations and an introduction by J. G. Clark. London: The Boydell Press, 2005. 472 p.
25. *The Record and Process // Chronicles of the revolution 1397 – 1400. The reign of Richard II* / Translated and edited by Chris Given-Wilson. Manchester and New York: Manchester University Press, 1993. P. 169 – 189.
26. *The Wilton Diptych, about 1395 – 1399, English or French*

- (?). NG4451. URL: <http://www.nationalgallery.org.uk/paintings/english-or-french-the-wilton-diptych> (останне звернення: 31.10.2016)
27. Translation of a French Metrical History of the Deposition of King Richard the Second, written by a Contemporary, and comprising the Period from his last Expedition into Ireland to his death; accompanied by Prefatory Observations, Notes, and an Appendix; with a Copy of the Original / By the Rev. John Webb. London, 1824. P. 1-423.
28. Vita Ricardi Secundi // Chronicles of the revolution 1397 – 1400. The reign of Richard II / Translated and edited by Chris Given-Wilson. Manchester and New York: Manchester University Press, 1993. P. 126-131.